
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

Henrici à Gunterrodt, ~~XXXXXX~~
D E V E R I S
P R I N C I P I I S ^{32.}
A R T I S D I M I -
C A T O R I A E,

Tractatus brevis,

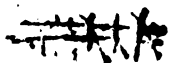
AD ILLUSTRISSIMUM
PRINCIPEM IOANNEM
Ducem Megapolensem.

W I T E B E R G A

Excudebat Matthaeus Uelack.

Anno M. D. LXXIX,

EPIGRAMMA
IOHANNIS
MAIORIS D.

*Corporis in motu mentis se suscitāt ar-
dor:*

*Corpore non molo mens sua pressa
fitu est.*

Ergo fatigabant variis membra incita luctis:

Segnia perpetuus corpora languor habet.

Sic color in vultu, calor est in corde tuendus:

Regulaq; in gestu curaq; habenda gradus.

Namq; decus pra se ferre omnia membra necesse

Nam violat gestus lumina casta procax. (est:

Instruit ad belli morem ars ludicra severum,

Atq; tegi obiecto corpus ab hoste docet.

Quare qui lucta rationes tradis honesta,

Corporis & vires, ingeniiq; probas.

ILLVSTRISSIMO
PRINCIPI AC D'O-
MINO, DOMINO IOANNI,
DVCI MEGAPOLENSI, PRINCIPI
vetustæ gentis Henetz, Comiti Suerinensi, Do-
mino Rostochij & Stargardiz Domino
suo clementissimo,
S. P. D.

IRVM FORTASSE VI-
deri poterat Illustrissime Prin-
ceps, quod hoc tempore au-
sus sim Celsitudinem tuam
compellare, in tam tenui præ-
sertim argumento: Sed faciliè,
ut spero, apud Celsitudinem
uam excusabor, & ab omni sinistra suspicionis
nota apud candidos lectores liberabor, quod in
Excelsitatis tuæ nomen hanc meam scriptionem,
in qua leuiter defunctus sum, apparere voluerim,
si intelligent me huius negotij Patronum delegisse
heröem eum, qui in exercitatione luctæ, siue arte
dimicandi egregiam habeat cognitionem ac

A 2

vsum

Verum, hoc est, exercitatione præditus sit. Quapropter, id quod decorum est obseruasse me existimandus potius, quàm in temeritatis crimen vocandus sum: tantum abest vt obrectationem hac in parte metuam, cum apud intelligentem artis, de arte tractationem susceperim, cuius nimirum auctoritas meum conatum ab iniquorum sermonibus vindicare possit. Verum vt omnibus partibus ac numeris absolutam rationem artis huius traderem, in hac tractatione mihi propositum non fuit, sed commemorationem saltem, ac summa capita quædam de veris eius fundamentis strictim exhibeo, Neque enim omnes regulas, quibus solida eius cognitio nititur, in medium afferre mihi integrum fuit, ne aut palmam præripere ei, qui me ad eam disciplinam erudit, aut laudem cognitionis, qua discipulo antecellit Magister, detrhere existimarer, in quem modum & Alciatus lib: de singulari certamine, Cap. 31. grauiter differit. Interea hoc saltem consilio hæc artis semina in lucē exire volui, vt alios ad vberiore frugem consequendam excitarem, qui, si certiores Theoriam vel artis huius probatoria initia haberent, propter vtilitatem publicam ea etiam in medium proferrent, quo & ab interitu liberari & à contemptu imperitorum

imperitorum vindicari hæc ingenua ac ingenuis
hominibus digna ars queat. Has autem com-
mentationes Excelsitas tua beneuolè accipiet, si
ad studium submissum meum erga se potius,
quàm ad splendorem earum respexerit: Sunt enim
si ex pondere suo censeantur tenuiores, quàm vt
tanti principis arbitrio satisfacere possint: si ex ar-
tis dignitate spectentur, tanto nomini non indeco-
res: si ex studio meo, probandæ etiam erunt. Ve-
runtamen si hæc rudimenta, tanquam gradus pri-
mos artis luctatoriæ à me iactos, benigne comple-
ctetur excelsitas tua, fieri potest, vt & de voluntate
Magistri in hac arte mei, & ex industria mea per-
fectum, magisque solidum opus extruam, & fasti-
gium illi imponam summum. Benè & feliciter
vale. Datæ VViteberge ex Musæo, eo ipso die,
quo ante annos 1579. Filius Dei natus est, & as-
sumptione naturæ humanæ restituit nos Deo patri,
& perpetua gestatione ac sustentatione eiusdem
confirmat, nos sibi perpetuæ curæ esse.

T. Excels.

Submissus

Henricus à Gunterrodt.

AD ILLVSTRIS:
 PRINCIPEM IOHANNEM
 DVCEM MEGAPOLENSEM
 commendatio palæstræ Nobil: à
 GYNTERRODT.

*Obilibus sua fama Viris à stirpe, sed illam
 Artibus vt geminant, stirpis decora omnia
 vincunt*

*Dum quod origo refert Claros manus amula in
 Euocat, & sua facta nouis virtutibus effert (ausus
 Gentis ad exortus, decus immortale per ipsas
 Fert operas, claroq; operas exæquat Olympo*

*His tua se ostendit noua gloria, vt explicat armos
 In pugnam, fortesq; rotat celerante lacertos
 Congressu, supraq; humerosque caputque coruscum
 Emicat in gladium, atq; agilem quatit ardua pinum.
 Vnde per insignes HENRICE potentibus artes
 Et stirpis decorisque tui virtutibus effers
 Nomen ab exorsis, quod stirpe decorèque gestas.*

*Huic Musa date vota pia, date maxima honorum
 Præmia, nam Clarys floret dominator in armis.
 Prima iuuenta genas cingit, sed robora cingunt
 Brachia, & ad celeres impellunt omnia motus.*

*Seu pugnare decet framea, seu pectus in hostem
 Ferre*

*Ferre recens, motisq̃ ad praelia ludere signis
Fert grauis in sublime gradum, & spe præcipit ictum.
Vt iuuat insultus iterare, sed acriter omnes
Excipit insultus, & vulnere clarus adactō
Perstat, in aduersum quando fuit ire, frementemq̃
Ira odysq̃ simul vi præpete, & alite dextra.*

*Tale DEVS Musis decus addidit, atq̃ fauorem
Hunc nobis concessit, vt inclytum ad arma paratum
Ingenium subeat, clarisq̃ per arma lacertis
Floreat, & Musis solamen, vbi aspra fatigant
Fata, locoq̃ mouere, armisq̃ euincere certant.*

*Principibus data cura viris, data gloria Musis
Hæc venit, & magna affectat tua nomina ad illos
Exorsus: O IAN E nouis tua nomina captis
Ingredere, atq̃ secundo operas pede magne disertas
Prosper adi virtute potens, animique præaltis
Dotibus illustris, nomen præsignibus effers
Indicijs sponte in famam, & decus arduum ituris;
HENIADVM qui stirpe domus satus, atq̃ potentum
Faxq̃ nitorq̃ Ducum, genus & tua nomina comples
Æterna splendore domus, virtutibus, ausis.*

*Hæc propria est vestra data stirpis imago, per ausus
Quam dextræ referunt monumenta, per inclyta miscent
Dum virtute manus sua brachia, & hasta lacertos
Erebra subit ferienda, suis quò gloria ab armis
Constet, & ad stirpem sua vis alludat auitam.*

O Mundi

O Mundi decora, & propria virtutis in annos
 Exemplar memori quod Musa loquetur ab orsu
 Perpetuum in seros cui venieatis honores.
 Ceu vos insignes ad sydera & aethera tollunt
 Stirpis opes generisq; nitor præclaraq; Diuum
 Munera, sic vestros quoq; tollunt carmina honores
 Inclyte dux ô IAN E, tuos quia stemma per ausus
 Magne feres, maiusq; dabis clarescere in ævum
 Imperio, & claro generis splendore per ævum,
 Cai GVNTERROIDVM noua fama vigente per
 Quæ tenet à dextra laudem, ingenioq; decorem (ennem
 Fert primæ documenta suæ virtutis, vbi ingens
 Militat insigni iuuenisq; vigorq; palestra.

Clara Ducum sint clara manus præludia, & ausus
 Adiuuet ingentes diuum manus incita ad ausus
 Præsignes, quibus alta Dei stant nomina, & ausus;
 Quod mea vota volunt, mea carmina, & arma palestra
 Felici modo sorte ferunt, vbi clara per armos
 Arma sonant, artesq; insignibus artibus assunt,
 Quæ genus excelsum, & generis decora omnia vincunt.

DE VERIS PRINCI-
PIIS ARTIS DIMI-
CATORIAE.

Palastricam siue dimicatoriam artē
omnium luctationum, quae ad corpo-
ris exercitationem suscepta sunt, pra-
stantissimam, in usu minus frequen-
ti esse, insuperq; in contemptum apud Germania
populos, qui quidem fortitudinis commendatio-
nem adepti fuerunt, venisse, mirum certe non est:
cum pleriq; huius magistri tam malè hodie, pro-
pter dissolutam viuendi rationem & ignauia su-
spitionem, audiant: Vt Galeno altero opus esset,
qui contra vitiosam Gymnasticam siue athleti-
cam calammum stringeret. Reipsa enim Heracli-
dem pugilem quidam referunt, quem immensi
propè cibi, potusq; capacem fuisse ferunt, non
enim reperiebatur par ipsi in potando, alios ad
ientaculum inuitabat, alios ad prandium, ad cœ-
nam alios, postremos ad commessationem, rece-
dentibus primis reponebantur secundi, omnesq;
B praesta-

praestabat unus. Ac licet multa veterum Athle-
tarum proferri possint eximia continentia exem-
pla, tamen eorum plurimi contrarium observant,
idq; laudi sibi ducunt, si intemperanter utantur
potu, & se in omni voluptatum cæno volutent.
In palastra plures sunt Chironomi & Acrochiri-
sta, hoc est, qui motus gestusq; informant, ac um-
bratili quadam luctationis specie corpus atq; ar-
tem suam iactitare student, ad ostentationem so-
lùm comparati, nullam certam methodum in in-
stituendo observantes; imò ipsi certis regulis non
sunt instructi neq; astricti, sed quando manus
conferenda sunt, artis hoc certum experimentum
esse volunt, si furiosorum more clausis oculis,
quemadmodum de Andabatis memoria prodi-
tum est, sine artis ac mentis ratione plagas du-
cant: Et quoniam plerumq; armis non incidenti-
bus, sed rudibus in spectaculis publicis pugnetur,
tantum antagonista caput petunt, hancq; partem
corporis solummodò, cæteris neglectis, ipsimet
protegent, & brachiis, licet non sine periculo in-
terdum, ceu vallo muniunt, nihil interim solliciti,
sive

*sive punctim sive casim reliqua eorum membra
ab antimacho, hoc est, ab eo qui ex aduerso lu-
etatur, feriantur, ut minimum usum talis ipso-
rum ars in vero certamine habere videatur.
Hinc fit ut plurimis spectatoribus persuasum sit,
haud ullam utilitatem asserre huius artis periti-
am, & quod de eiusmodi gladiatoribus verum
est, ipsi arti male ascribant: fundamento desti-
tutam iudicent, agilitatem corporis tantummodo
esse, & robur principalem causam putent. In
quo tamen non parum à scopo aberrant. Habet
etenim hac ars non minus quàm alia, certissima
& perfectissima (licet paucissimi hac teneant)
fundamenta, de quibus aliquid in medium affer-
re decreui, breuiter quidem & eo ordine, ut anti-
quitates Gracas & Romanas, inuentores etiam
Palestricæ non penitus silentio præteream.
Gymnici ludi à Lycæone in Arcadia primum
inuenti sunt, ut auctor est Plinius lib: 7 cap. 56.*

*In Græcia autem primum certamina insti-
tuta sunt, & celebratissima numerantur, Olym-
pia, Pythia, Nemea, Isthmia. Hercules enim*

B 2 Augea,

Augea, Elidis rege superato, repurgatoq; eius stabulo, in campis Olympia vicinis sacrum certamen instituit, quod quarto quoq; anno (vel ut Lycophrōtis interpretes asserit quinquagesimo mense) celebraretur, idq; eo consilio, ut in illo Gracia Iuuentus sese Pentathlo siue quinquertio exerceret, cursu scilicet, saltu, disco, castibus, & palaestra, iisq; veluti meditationibus vero certamini praluderet. Huic quinto die finis imponebatur, & victor (qui olympionices vocabatur) oleastro, qui ut Aristoteli placet philostephanos dicitur, coronabatur, adeoq; magni ea gloria aestimabatur, ut plerosq; constet huiusmodi nuncio de filiorum victoria accepto, pra laetitia in fata concessisse: tantum enim victori habebatur honoris, ut non per portas urbis, sed per ruinas murorum in curru sublimis in patriam reueheretur. Inde Cicero pro L. Flacc: Acinas, inquit, pugil Olympionices, quod propè magis est, & gloriosius quàm Romatriumphasse.

Pythia Ludi Apollinares in Apollinis honorem instituti, ob cædem Pythonis serpentis nocen-

nocentissimi, aut ut Strabo lib. 9 scribit, hominis
sceleratissimi, cognomento Draconis. Ex hoc
certamine victor coronam lauream cum malis
reportabat. Nam quod Ovidius Pythiorum
victori Æsculeam coronam videtur tribuere, lib:
1 Metamor: cum ait:

Neue operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.
Hic iuuenum quicumq; manu, pedibusue, rotaue
Vicerat, Æsculeæ capiebat frondis honorem.

Id ex animi sententia non scripsisse illum,
sed ut commodiorem ad fabulam Daphnes face-
ret transitum, constat ex eo quod subdit: Non-
dum Laurus erat. Nemea, quorum victores
apio coronabantur, ita appellata à Nemea sylva
Peloponensi, in qua fieri consueverunt in honorem
Herculis, qui leonem in ea sylva fertur occidisse,
seu multò magis in honorem Archemori pueri,
Lycurgi filii in ea sylva à serpente occisi. Isth-
mia, in quibus qui vicisset coronam ex pinu re-
portabat, Sic dicta ab Isthmo Peloponesi in cu-
ius faucibus celebrabantur non procul à tēplo Ne-

B 3 ptuni,

ptuni, in cuius honorem etiam instituta sunt à
 Theseo, ut Plutarcho videtur. Sic enim de insti-
 tutione horum ludorum in vita Thesei scribit :
 Theseus primus Neptuno certamen instituit,
 gloriariq, est solitus, ob Herculem Olympia Joui,
 ob se vero Isthmia Neptuno celebrari. Quod
 enim ibidem in Melicerta honorē institutum est,
 noctu agebatur initiandi magis, quam spectaculi
 speciem proferens. Vel potius in honorem Pala-
 monis (quem Latini Portunum vocant, unde et
 Portunalia dicebantur) ut ex Archia Poëta no-
 bili Epigrammate græco, de his quatuor certami-
 nibus, quod etiam hodie circumfertur, colligitur.
 Versus hi sunt :

τίσας τις ἐστὶν ἄνθρωπος ἐν Ἑλλάδι τίσας τις ἴσσι,
 δι δὲ δύο μὲν θνητῶν, δι δὲ δύο δ' ἀθανάτων.
 Ζῆνος, Λητοῖδας, Παλαίμονος, Ἐρχαμόροιο,
 Ἄθλα δὲ τῶν κότιδος, μάλα, σέλινα, πίτυς.

Quatuor Argiuis certamina sacra feruntur,
 Bina hominum natis, binaq, cælitibus.

Phæbo, ipsiq, Ioui, Palæmoni et, Archemoroq,
 Poma, Oleastra, Apium, præmia, pinus erant.

Hoc loco etiam notatu dignum est quod
 tradit Lucianus Athletarum et pancratiasta-
 rum

rum sortitionem describens, in argenteam (inquit) calpin, id est, urnam coniciebantur minutula sortes, faba non ampliores. Eo semper ordine seruato, ut binis eadem inscriberetur elementi nota: pro athletarum numero sortibus item auctioribus. Quum impenderet certandi tempus, prodibant ex athletis singuli sortem educturi, nec inspectandi productam ius erat, quando id prohibebat assistens mastigophorus. Peracto autem orbe, ambiens Aylarchus inspectabat sortes, atque ita dispensabat, ut qui alpha esset sortitus, cum eo componeretur qui eandem eduxisset literam: atque ita deinceps homogrammi certaturi prodibant. Fieri vero sic moris erat, si certaturi pares fuissent. Quod si quinque aut septem, coniciebatur in urnam solitaria litera, qua antigraphon siue antigramma non haberet, Qui vero eam eduxisset, residebat expectans quandiu certarent alii, congressurus mox cum fatigatis vicens ipse atque integer adhuc viribus. Quod sane vel felicissimum censebatur. Dicebatur vero hic Ephedrus, id est, ἡφιδρῶς quæ vox apud Sophoclem in Aiace masti-

maſtigophoro, indicat nouiſſimum. Cœl. lib: 22. cap. 18. antiq. lect.

In hiſce verò certaminibus primarium locum ſine omni dubio obtinuit palaſtra, cuius tres præcipuæ ſpecies recensentur. Prima πάλαι luſta, unde παλαισινός luſtator, qui aduerſarium premere & retinere valet, græci à concuſſione, Latini ita dixerunt à motu, unde etiam luxare. Creditur inuenta eſſe à PHORBANTE prædottiba Theſei Athenis, quod tamen aliqui ipſi potius tribuunt Theſeo. Haud autem uno modo luſtabatur. Aliquando amplexu mutuo ab illis & humeris, interdum conſertis brachiis manu apprehenſis, Item impulſu tantum certabatur & tractu, & preſſione, & ſupplantatione, ut non caderetur concertator, ſed proſterneretur. Secunda, Pugilatus: Pugil autem πύκτης græcè dicitur, qui pugno plagas impingere poteſt & ſolo percuſſu aduerſarium proſternere. Primum certamen olim pugnis nudis factum eſt, itaq; πύξ græcis, Latinis pugna, inde etiam pugnus, quoniam manus qua erat antea paſſa, & μάκισ. unde nomen habet,

habet, clausis digitis effecta est ^{πύλη} densa. Pu-
 gnis deinde addita lora ad munimētum, propterea
 quod nudi cum ferirent, saepè plus damni accipe-
 rent, quàm facerent. Ea lora græco vocabulo
 castus dicti, breuia initio, mox ne excussa exue-
 rentur in ictibus, tum cubito tum humero allige-
 bantur. Postremò ferrum plumbumq̃, assutum
 est scissimò spectaculo. Cerebrum enim ac gut-
 tur facillimè elidebant, idcirco aurium muni-
 menta inducebant, ^{ἐκφύτνας}. Tota ars, ictum vitare
 non fuga, sed corporis inclinationibus & fle-
 xionibus. Tum autem ictum ictu excipere si sit
 fortior. Postremò ne inferre ictum frustra, con-
 cidebant enim plumbi pondere precipites acti, si
 impensius niterentur verberare. Tertia species:
 Pancratium, ex lucta & pugilatu compositum,
 Pancratiastes enim is dicitur, qui corporis totius
 conatu, omniq̃ virium contentione insurgit in
 pugnam, eapropter ^{πύμπαχος} quoq̃ vocatur, ad
 pugnam vocatus, Gellio teste, proiectis aliè bra-
 chiis consistit, caputq̃ & os suum manibus op-
 posuit, quasi vallo premunit: congressus inde par-

C tim

tim apprehenâendo luctari, partim feriendo pugilem videtur agere. Theseus hoc genus creditur reperisse, quando in Creta absq; gladio Minotaurum aggressus est. (Callib. 13. antiq. lect. Palastricen quoq; totam inuexit, & ab eo profecta Palastritarû disciplina, ab eius rei magistris celebrari cœpta, cum antea sola corporis magnitudine & robore certaretur, Hac ipsa etiam Cercionem, qui omnes alios secum pugnantes occidit, superauit, ut scribit Pausan. in Att. Quanquam antiquius hoc inuentum (gracorum tamen) esse videatur, quo etiam ab Hercule Antæus superatus fuerit, ut constat ex Epigrammate Dyothimi latinè ab Andrea Alciato Jurisconsulto doctissimo sic redditum:

Conseruere manus validæ in certamine luctæ,
 Neptuni soboles, stirpsq; superba Iouis.
 Præmia non illis lucenti ex ære lebetes,
 Dicta sed alterutri vitæ morsue fuit.
 Occidit Antæus, decuit victoria Graium,
 Græcia enim Luctæ, non Lybia autor erat.
 In Pancratio inter ceteros clarus memora-
 tur

tur fuisse Sostratus Sycionius cognomento Acrocherstes, qui hoc Stratagemate fertur usus esse, arreptis extremis aduersarii manibus eas frangebatur, nec prius dimittebat, quàm sensisset eum deficere. In lucta Leontiscus palaestra Siciliensis, haud alio more quàm Sostratus in Pancratio aduersarios percellerat. Neque enim colluctatione sternebat, sed victoriam summis digitis collidentis extorquebat. Hunc tradit Suid. institutum esse apud Clearchum discipulum Euchi (Corinthii & Chilonis Paterensis.

Apud Romanos deinde maximo in pretio & summum ob studium celeberrimam fuisse hanc artem ex eo certissimum est, quod non solum gladiatores suos (qui venali sanguine in arena decertarent, quos magistri & institutores, quibus Lanistarum nomen erat, ex seruorum delectu ac libertorum comparabant, quorum genera quatuor, Retiarii, Secutores, Myrmillones, Hoplomachi, qui ea potissimum causa in ludis committi solebant, ut hoc spectaculo assuefacti tyrones,

C 2 cruen-

cruentum hostem non expauescerent) habuerunt, sed in hoc munere etiam libera conditionis homines nomen dederunt, ut specimen virtutis animo insitum ostenderent. Imò postea, hac ipsa instructi multi inuenti sunt Imperatores, illustres viri atq; duces, qui monomachiam exercere soliti, & aduersus quemlibet Athletam robore contendere ausi sint, qualem Neronem, Traianum, Antonium & Seuerum accepimus, quos praterquam quod hac sola arte sanitatem conseruasse, fortissimosq; euasisse traditum est, ob hanc quoq; causam eos fecisse veritati consentaneum videtur, ut suo exemplo reliquos ad eiusmodi exercitia inuitarent. Veteres quoq; Germanos, qui semper antiqua etiam virtute & inuicto animi robore claruerunt, non in minori existimatione eam habuisse, tam certum est, ut probatione nulla indigeat. Scribit Saxo lib: 6. Hamam apud Saxones gymniciis palmis clarissimum habitum esse, adeo ut magno militari pompa tripudio ductus sit ad conflictum, & Starcathero inter Danos fortissimo, sed capulari oppositus. Quum
in

*in conflictum ambo descendissent, astantq̃, hinc
& inde numerosi spectatores, ut suo victori gra-
tularentur, Starcatherus primo quidem insuliu
propter inualidas vires penè resupinatus est, ve-
rùm ubi tanquam ignominiam à se repellens re-
sumpsit vires, & se sibi restituit, medium Hama
corpus dissecuit.*

*Nunc autem ad nostra tempora veniam.
Et quia exterarum gentium nobilissimi pugiles
mihi prorsus sunt ignoti, ac tantum aliquorum
discipulos vidi & cognoui: Judicium de iis fa-
cere nolo. Quò ad Germaniam verò: Dua fa-
ctiones extiterunt: una ex parte ut plurimum pel-
liones, & alii opifices cum his confœderati, quo-
rum etiam aliqui magistri in arte, praesertim gla-
dium tractandi, haberi volunt, qui ex speciali
Romanorum Imperatorum & Regum Priuile-
gio, in nundinis Francofurdienſibus, quos in arte
excellere putant, & in eorum sectam qui iurare
volunt, eodem titulo insignire solent. Alteri his
oppositi plerunq̃, studiosi bonarum disciplinarum
& aliarum artium minus sordidarum periti,*

C 3 qui

qui certè illis arte præstant, quamvis rarissimi etiam inter hos reperiantur, qui certum fundamentum habeant, & discipulos suos rationibus certis instituere possint. Repertus est ante annos aliquot Argentinenſis quidam Joachimus Meier, qui conatus est firmas regulas demonstrare, & volumen etiam magnum hac ipsa de arte edidit germanico Idiomate, & licet aliquid intellexisse videatur, usum tamen istorum fundamentorum non commonstravit. De veris igitur principiis aliquid commemorare constitui, quod eo melius & facilius, ut spero, facere potero, quoniam & librum vetustissimum compositum à Monachis nobilibus (sicuti enim multi clarissimi Imperatores & duces belli vita ferè peracta, sese in monasteria abdere solent, ubi in otio sapius recordantur præliorum, quibus præfuerunt & quando victi sunt, causasq; quomodo prævenire potuerint considerant, posteritati deinde scriptis consulere possunt: ita & nobiles quondam, qui plerunq; erant fortes & peritissimi tam in pedestri, quàm equestri pugna, tandem veterani & emeriti-

emeriti vitam monasticam elegerunt, propter consuetum autem laborem in otio vivere non potuerunt, sed ad valetudinem tuendam certis horis hac exercitia habuerunt, tandem certum fundamentum inuenisse eos mirum non est) describendum & depingendū nactus sum, à Iohanne Heruuarto Herbipolensi, Zonario, & gladiatore celebrato, (cum quo magna familiaritas mihi intercessit) per id tempus Principis Illustrissimi FridERICI VVilhelmi ducis Saxonia Lanista, Qui illum in monasterio Franconia, cum militem ageret sub Marchione Alberto se reperisse, mihi retulit. Et quia informatore ad hanc artem usus sum fidelissimo Balthasaro (ramonio Polnauensi Pomerano, Medicina studioso, & discipulo huius Heruuarti, non minus in hac ipsa scientia celebri, praesertim si armis incidentibus pugna ineunda sit, tā certa enim & indubitata artis suae habet principia, ut neminem quondam reformidasset. Ante semestre autem à pessimis nebulombus sceleratissime vulneratus, sinistrumq; brachium mutilum ipsi redditum, dextra adhuc est practicus. In
armo-

*armorum autem generibus quibus tractandis
duarum manuum ministerio opus est, bonus theo-
ricus, & demonstratione satisfacere discipulis
potest. His ambobus vere gymnastarum com-
petit definitio à Rauisio descripta, cum sic ait:
Lanistæ & gladiatores dicuntur, qui veram non
vmbrailem digladiandi artem profitentur: quique
numeros omnes impetendi, cædendi, inferendi;
& vitandi vulnere, atque etiam ubi punctum cæ-
simque feriendum sit, discipulos docent, ut si quan-
do in pugnam prodeundum sit, tutentur se melius
& inimicos inuadant cautius. Tàm certò enim
eorum ars nititur fundamento, ut recessione &
corporis declinatione discipuli eorum, modo re-
ctè edocti fuerint, & diligentia sua practici eua-
dant, ad vitandos ictus haud opus habeant (cu-
ius rei non rarum specimen ostendit Doctissimus
D. Magister & strenuus dimicator Johan-
nes VVilhelmus Neunouuel Jenensis, eius ego
quidem comes & tanquam alter Pyrrithous, ac
quasi amulus studiorum fui, merito autem illi
palmam do, vix enim simulachrum aliquod in-
signis*

*signis ipsius fortitudinis referre possum. A quo
utinam Theseo in hoc meo scripto adiuvari po-
tuissem) Quamvis modus ille exteris nationibus
vitatissimus, minimè improbandus, sed suo loco
summa laude digna sit illa agilitas. Vi igitur ad
rem ipsam accedam, Definitionem tantummo-
do Palæstricæ siue potius dimicatoriæ artis tradam,
in cuius tamen explicatione non pauca de funda-
mentis attingam. Sit itaq; hæc descriptio.*

DIMICATIO est ingenua, virilis & nobilis-
sima ars Gymnastica, Ex principijs naturæ, certissi-
mis fundamentis, perfectissimisq; figuris demon-
strata, quæ & gladiatori, & militi, cuicunq; deniq;
ad se, in Pancratio, prælijs & monomachijs, qui-
buslibet armis manuarijs, nec non colluctatione,
fortiter defendendum, & de Antagonista, vel ho-
ste, aut aduersario, victoriam reportandam pro-
dest. Exercenda sanitatis conseruandæ, & robu-
sti corporis habitus acquirendi causa, gloriæ quoq;
ac virtutis gratia.

*Dimicationem appello. Plerunq; enim di-
mico accipitur pro pugno, quod proprie sit re, &
D quia*

quia Monachi probatissimi huius artis scriptores ita nominant, qui eam sic definiunt:
Dimicatio est diuisarum plagarum ordinatio.
Pono genus, quod sit ars, constat etenim ex collectione praeceptorum, iisque arctissimis concluditur.
Dico Ingeniuam, quia inter liberales artes, quae solum ingenii, non manuum ministerio peraguntur, non potest numerari, cum ad hanc corporis maior quam animi habitus requiratur: quia tamen firmissimis principiis, regulis perfectissimis & ingeniosissimis nititur, merito hunc titulum sortitur, nec inter mechanicas siue illiberales recensetur, nam & Iureconsultus l. 4. ff. de his qui notant. infam, inquit, quod Iulius & Cassius responderunt: Athletas omnino artem ludicram non facere. Item: Virilem, quod strenuos viros maxime deceat, & fortitudinem non parum in iis augeat. Addo: Nobilissimam Gymnastica, Platonem secutus, qui tanti eam fecit, ut caeteris exercitationum generibus, pro offensione simul & defensione praeponeret, nec ulla exercitatione inferiorem hanc esse, aut minus labo-

laboriosam velit. Sequitur, Ex principijs naturæ. Oculari videlicet demonstratione, qua tam certa est, ut nemo solus ^{solus} ^{habens} habens, siue ratione naturali præditus negare possit, præsertim cum omnis intuitiva notitia sit optima definitio, ac re ipsa comprobari & verberibus demonstrari queat, si verbis fides non habeatur. Certissimis fundamentis, Ex partitione videlicet tum corporis humani tum armorum vsitatorum, iuxta versiculum:

Omnis pancratio certans distinguere recta
Corpus & arma simul diuisione sciat.

1. Wer recht wil sechten vnd Ringen/
Der teil den Man/ vnd auch die Klingen/
Wird er mit ringn / vnd sechten bestan/
So ers vorm Man wol brauchen kan:

Ad corpus quod attinet diuiditur hoc in membra debilkora & firmiora. In partes item quæ sunt vel sunt læsioni obnoxia propinquas & remotas. Ubi etiam docetur, quomodo se possit quisq; intendere ad firmitatem, de quo Cicero aliquid 2 Tuscul: Exclamant, inquit, quàm

Teilung
des Leibs/
In die
Strecken
vnd Schw
achen/
In nächste
vnd weite
ste blickten.

D 2 maximè

maximè possunt, cum exercentur *Atbleta*. Pugiles verò etiam cum feriunt aduersarium, in iactandis castibus ingemiscunt, non quod doleant, animoue succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitq, plaga vehementior.

Dussaten/
Schel.

Armorum autem vsiatorum genera varia sunt, quorum praeipua nomina, ut maximè potero, propria recensebo. Primum in usu est *Dussaten*/ quod genus vocare licebit, *Acinacen*: siue *Harpen*, forma etenim conuenit: praeterea à *Thussagetis* populis in *Scythia* ultra *Sauromatas*, qui sicuti *Persae* tam breuibus falcatis ensibus: vsi sunt, germanicum nomen videtur esse translatum. Quo ad ipsum exercitium, siue effectus consideretur siue ipse certandi modus, non multò dissimile videtur à castuum pugna, si modo castus fuit genus claua, ut volunt aliqui, *Aliter autem describit & depictos proponit Doctissimus Hieronymus Mercurialis lib. 2 de arte gymnastica cap: 9.*

Secundo:

Secundo: Gladius, machera, Xyphomachera, Romphaa siue ensis. Repertores Cureta.

Schlacht-
schwerdt/
Langsch-
werdt.
Beiden s
fenster.

Tertio: Hasta quam inuenerunt Lacedaemonii qui boni potius gladiatores, quam fortes milites dici maluerunt.

Langer
speer.

Quarto: Hastile, aut Venabulum, cuius inuentor Piseus.

Halbstän-
gen.
Feder oder
Rnebel
Spies /

Quinto: Bipennis, quiris, securis Romana vel Amazonia. Penthesilea enim Amazonum regina inuentrix esse perhibetur.

Hellpart:
Breits
art.

Sexto: Cestra, quod genus non minimum etiam usum habet in equestri pugna.

Fausthas-
mer.
Reithas-
mer.

Septimo: Pugio, sica, clunaculum, Parazonium.

Dolchen/
Stoßdes-
gen / Ste-
cher.

Octauo: Framea Rappier.

Nono: Framea chirotheca ferrea ex lorica addita sinistra, quod genus Italus valde est commune.

Rappier
vnd Band-
gehren-
schuch.

Decimo: Framea adiuncto pallio, apud Hispanos fertur praeteris esse usitata.

Rappier
vnd man-
tel.

Undecimo: Framea dextra, pugio sinistra,

Rappier
vnd Dolch.

D 3 apud

apud Gallos & omnes ferè exterarum nationes frequentissimum genus armorum.

Kapitel
und B
clier /
Schelbu
Targisch,
en.

Duodecimo: Framea coniuncta pelta, parma, clypeo, (quem repperunt TROETVSE & ACRISIVS inter se belligerantes, siue Chalcus Athamantis filius) vel Scuto (quod Herodotus lib: 4 putat ab Aegyptiis græcis esse traditum) Apud Scotos hodie & Anglos in usu: In hoc genere novum aliquid inuenit Pyttacus Philosophus Mitylenæus, unus ex sapientibus tempore Cræsi regis. Certantibus enim Atheniensibus atq; Mitiilenæis, ipse aduersus Phrinonem Athenensium ducem dimicaturus propter finium controversias, singulari illum certamine interfecit (ex quo constat non caligatos tantummodo in monomachiam prodisse & hac in arte præstantes fuisse) Rete enim occulte sub Scuto allato impedivit aduersarium & implicuit, unde etiam Retiariorum nomen, & certaminis illius primum initium profectum existimatur. Memini quoq; præstantem illum pugilem Johannem Heruvarium aliquando de eiusmodi rete sub scuto ha-

to habendo, ad inuoluendum aduersarium apto, mentionem fecisse.

Decimotertio & ultimo. Duo gladii, *Mucrones*, siue *Framæa* tam in sinistra quam in dextra, quod summum armorum genus est & praestantissimum. Strey
Kappler
zu gleich.

Quod ad pugionem & *Acinacem* attinet, propter minus iustam longitudinem diuisio armorum nullum locum habet, sed ex partitione corporis tantum ducitur demonstratio, & in his plerumq; res tendit ad luctam & artem deiectionis, ubi *Embola*, *Parembola*, *Paratheses* & *Systases* requiruntur, item membrorum distorsiones circumnexionesq; : De quibus *Strategematibus* nullius vestigia secutus edidit librum elegantissimum (licet rationes fundamentales figuræ non semper sint addita, sed plurimis in locis omissa) sub nomine & *Patrocinio Illustrissimi Ducis Johannis Electoris Saxonie*, nobilissimus *Fabianus ab Auerswaldt*, Anno 1539. In cæteris tam armorum distinctio, quam corporis Sectio maximum usum obtinet. Ringen
und werfen.

Diuisio.

Teilung
der Klinge/
In gang
und hals
be Sch
neide /
In Streck
und Sch
wech /
In mittel
der Streck
und mis
sel der
Schwech.

*Diuiduntur autem arma primo: in manu-
brium siue capulum, cuspidem & vern, quod rur-
sum in acies duas diuersas, & in partes duas pra-
cipuas firmam & debilem, inter quas medium
veru est. Quae partes iterum subdistinguntur
suis mediis. Ex quo sequitur positis tribus me-
diis, necessario poni quatuor extrema. Ex his
autem solidissimum fundamentum deducitur, &
totus fere nucleus artis in hoc consistit, Non mi-
nimum etiam usum habet versiculus:*

*Extremis vitium, medium tenuere beati.
Additur postea in definitione, Perfectissimis figu-
ris demonstrata. Quod intelligi debet de circulo
prae fixo. Nam ex circumferentia ducitur hac
demonstratio, Quod sicuti in Sciomachia cuspis
non debet euagari extra hanc, ita in hoptoma-
chia spatio corporis aduersarii semper su inten-
tus.*

*Econtra vero ex centro, Quod sicuti cuspis
intra circulum & corpus animachi manere, ita
in proprio corpore manus tanquam regimen reti-
neri debet, alias partes aliqua sunt obnoxia lesio-
ni,*

ni, consequenter etiam quoniam centrum est & manet quasi immobile, omnesq; regit ictus, alia quoq; ex hoc puncto sequuntur demonstrationes, quas describere non est huius instituti. Ex diametris docentur plaga vehementiores, quas etiam monachi simul protectiones, sive ut isti vocant, custodias (quibus generaliter omnes dimicatores, imò omnes homines tenentes gladium in manibus etiam ignorantes artem dimicatoriam, necessario utantur) esse volunt: De quibus quoq; hos composuerunt versiculos:

Eriebham
zu dem
Mann
loo.

Septem custodiæ sunt: sub brachio incipiendæ,
Dextraliq; humero datur altera, terna sinistro,
Da capiti quartam, dextro da latere quintam,
Pectore da sextam, postremaq; sit tibi Langort.
Hæ septem partes ducuntur per generales
Tres quæ præcedunt, reliquæ tantum fugientes.

Punctiones item & plaga simul ex iisdem lineis diametralibus demonstrantur.

Stich und
Hant auff
einander.

Ex Semidiametris à circumferentia usq; ad centrum discurrunt primo: Ictus conducibiliore, tutiores, & artificiosiores, qui propria acie ducuntur,

halbe
Hant vor
dem Mann
an der
Rings.

cantur, & hac aciei diuersitate discernuntur,
 ubi mirabiles pleriq; sunt pugiles, praesertim, quo
 ad Frameam, una enim tantummodo acie utun-
 tur, cum tamen etiam altera, cerè non DICIS
 causa sit fabrefacta. Secundo: punctiones supe-
 riores, inferiores, & media ab utroq; latere du-
 cenda, duplici modo: sine protectione & cum
 protectione. Ingeniosissima autem punctio-
 nes demonstrantur ex forma speciali, ideò extra
 circulum posita, ne hunc inturbet, aliàs enim ex
 semidiametris etiam inter se doceri possunt.

Stich mit
 blöße/
 Stich mit
 versatz-
 ung.
 Gewunde-
 ne Stich.

Stichspe-
 cial/
 Stichham.

Stichspe-
 cial/
 Stichham.

Stichspe-
 cial/
 Stichham.

Ex Triangulo demonstrantur protectiones
 omnium plagarum siue ictuum, quas reuerbera-
 tionibus fieri necesse est, Nec non punctiones &
 ictus sequentes vitaciones plagarum.

Ex Hemicyclo: Auerfiones punctionum,
 siue fixurarum, ut vocant Monachi nostri.
 Duobus coniunctis armorum generibus ducitur
 demonstratio protectionum & auersionum, ex
 ambobus Hemicyclo in circulo distinctis, & ali-
 qua etiam ex parte ex Triangulo. Circuli mi-
 ni

mi paruis lineis ducti, sicuti etiam Hemicycli duo, qui coniuncti integrum constituunt circum, indicant tria media, de quibus dictum est in diuisione armorum.

Qua deinceps ponuntur, ad usum & finem pertinent, Quod enim huiuscemodi concertationes, in quibus rudia tela usurpantur, maximam & ad belli peritiam, & ad alias necessarias defensiones in periculis utilitatem praestent, nemo, qui hisce temporibus eorum professores spectauerit, negabit. Imò Cicero etiam de Orat: Ludicram artem armorum & militi & gladiatori prodesse affirmat. In duellis autem quondam concessis summopere ^{μονομαχίας} adiunxisse, ex eo manifestum est. Quod Imperator Fridericus II monomachiam, qua vulgariter duellum dicitur, paucis quibusdam casibus exceptis locum amplius habere noluit, eo potissimum motus, quia vix inquit, aut nunquam duo pugiles inueniri potuerunt sic aequales, ut vel in totum alter alteri non sit fortior, vel in aliqua parte sui vigore maiori & potiori virtute, vel saltem iugeniis

E 2 alter

alter alterum non excedat, Insuper etiam ex hoc:
Quod cum Longobardorum more hac essent in-
frequenti usu, multi sub Iusticia clypeo perire.
Quamquam igitur hodie apud nos Christianos
haud admittantur duella, tamen maximum u-
sum prabet ubi exoriuntur rixae, siquidem nemo
diutius quietus esse potest, quam vicinus eius
velit, ut est in vernaculo & vulgo trito prouer-
bio. Item in prouocationibus, ubi ad defensio-
nem fama, honoris, & existimationis necessario
interdum ad arma deueniendum est. In om-
nem deniq; euentum hac ars prodest, si modo
quis ea non abutatur, sed ad legitimam duntaxat
defensionem adhibeat. Vbi tamen nemo cogitur
expectare primum ictum. l. 3 § 2 Vers. sufficit
ff de vi & vi armat. l. 2. ubi Ang. l. 3. l. 4. l. is
qui C. de siccar. fas. post Bald. in l. 3. num. 11.
12. 13. ff de Iust: & Fur. melius enim est prae-
nire quam praeueniri, & satius est intacta iura
seruare, quam post vulneratam causam reme-
dium quarere. l. fin. C. in quib. cau. in int. rest.
non est neces. Neq; fugere tenetur quisquam &
propter

propter periculum, & quia est ignominiosum, in primis si sit nobilis in quem sit insultus. Bart. l. 1. num. 8 cum seqq; & Bald. num. 12. C. Vnde vi. & in l. ut vim ubi Jas. num. 38 dicit esse communem ff de iust. & Iur. Tiraq. de nobilit. cap. 20 num. 64. VVesenb. ¶ Ctorum totius Germania facile princeps, ac praeceptor noster incomparabilis, consil. 19. 1. part. num. 17.

Dicitur armis manuariis quorum genera varia superius recensui. Nec non colluctatione. <sup>Eintausch
sch.</sup> Quando enim alter alteri non vult cedere, sed mutuo inter se insurgunt & propius concurrunt, nullus pene usus est armorum praesertim longiorum, Sed lucta incipit, ubi alter alterum conatur deicere vel prosternere, & aliis multifariis modis ledere & superare.

Postremo adduntur. Exercenda sanitatis conservandae causa. Quam enim commoditatem afferat hoc exercitium sanitati, vel ex eo intelligere licet, quod valere pugilicè siue pancrati-
cè atq; athleticè, pro eo quod est prosperrima va-

E 3 letu

valetudine uti, apud Plautum & alios usurpatur.
Satis clarè etiam monstrat Galenus. 2 de tuend.
valet: cap. 11. & 12. Gymnasticos tam armorum
quàm umbra pugnam proposita sanitate usur-
passe, ubi etiam ad exercenda brachia atq; crura
sciomachiam (in qua celebratus est Glaucus
Carystius, non minus enim in umbra pugna ex-
cellens, quàm strenuus athleta in pugillatoria
erat, ideoq; ei statua habitu formaq; in umbra
pugnantis, erecta est, ut Pausanias narrat) com-
mendat. Hoplomachiam vero à Damea inuen-
tam multorum membrorum optimo statui confer-
re tradit. Præterea cum Gymnastica conserva-
tiua Medicina partium haud ignobilissima ex
Galeni sententia, imò præcipua & præstantissi-
ma sit, quæ curatiuam partem tanto excellere vi-
detur, quantò medicamenta ipsa ab exercitatio-
ne superantur, hæc autem, vel Platone ipso teste,
inter reliquas exercitationes faciè principem lo-
cum obineat, nemo, & ad auerendos futuros
morbos, & ad custodiendam præsentem sanita-
tem, & ad valetudinarios reficiendos (qua tres
partes

partes vniuersam conseruatoriam efficiunt) incredibilem utilitatem eam asserere dubitabit. Si quidem hac & alia effecta huius & totius gymnastica, uberrimè doctissimè & omnium quoq; primus demonstrauit clarissimus Hieronymus Mercurialis Medicus & Philosophus summus, professor Palatinus, in libris suis de arte Gymnastica. Et robusti corporis habitus acquirendi. Plato enim in Lachete inquit: Iuuenibus conducere ut armis pugnare discant, quoniam sic habitus corporis robustus acquiritur. Et Aristoteles lib. 8. Polit: praecepit, Adolescentes gymnastica vacare debere, ut fiant exercitatiores firmioresq; Gymnastica autem nomine Plato lib. 7. de legibus omnes exercitationes bellicas contineri docet, eamq; diuidit in saltationem & luctum. Gloriam quoq; ac virtutis gratia. Quae sunt verba Iurisconsulti in d. l. 4. ff de his qui notant. infam. Athletas gloria & virtutis gratia hec facere, & ita generaliter omnes opinantur, & utile videtur, ut neq; Xystici ignominiofi habeantur. Quae lege gladiatores aliqui nostro tempore

tempore ex corpore questum facientes, & lucritantum causa in publicis ludis plagis contundi seferentes, haud comprehenduntur. Xystici enim erant athleta qui in ampla porticu, per hyberna tempora sub tecto exercebantur à Lanistis, ad fortitudinem & habitum bonum comparandum, quanquam nihilominus etiam in arenam descendere, & virtutis specimen edere solebant, hoc verò ob nullam pretii spem, sed gloria solius adipiscenda gratia faciebant. Quemadmodum & Herodianus atq; Iulius Capitolinus, Commodum imperatorem gladiatorem eximium fuisse, & in publicis theatris, sprete Imperatoria dignitate, gladiatoris partes adimplesse scribunt.

Loco conclusionis quoniam ut Salustius scribit, Diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis an virtute animi res militaris magis procederet, ita adhuc non minima contentio est, plus ne agat in pugile robur naturale an ars, addam veteres hac ipsa de re Rithmos:

OPTIMA THEORIA.
PRAXIS MAXIMA.

ROBUR

ROBUR CVM STATURA
ADIVVANS EST CAUSA.
TIMIDE
ABSTINE.

Kunst ist sehr gut /
Mehr vbung thut.
Starck vnd gerade
Hilfft viel zur that /
Erschrickstu gern
Kein fechten lern.

*Quare agite Generosissimobiles & ingenui iuue-
nes, in hac liberali ingenio digna & prestanssi-
ma arte vos prabele strenuos & egregios cultores,
eamq; ab imperitorum contemptu & iniuria vin-
dicare, praesertim cum arma literis praponenda
esse censeat Belisarius Aquilinus Neritiorum
dux, lib. de sen. certam: Epist: ad Galateum,
(quatenus contrarium affirmant multi summi
viri & Cice: lib. 1. Offic. exclamet:*

Cedant arma toga, concedat laurea lingua.)

*Nec obstat vobis titulus in C. de gladiat.
penitus tol. licet enim sublata sint iam prorsus spe-
ctacula gladiatorum. h. e. damnatorum in mu-*

F

nus

nus gladiatorium, tamen ludus gladiatorius non
est sublatus, ut optime & rectissime interpretatur
Coriphaeus nostri Juris, Jac. Cuiat. lib. obs. 13. ca. 10.
Vi etiam constitutiones siue articuli ab Illustriß.
ac Clementißimo Principe ac Domino nostro
Domino Augusto Duce Saxonia Electore additi
legibus inclita & celeberrima huius Academia
Vitebergensis, professionem artis & spectacula
non improbant, sed abusum tantum prohibent.
Itaq; hæc etiam meas observationes candido &
grato animo accipite, abundè euentus ipse doce-
bit, quam necessaria & utilis sit huius artis co-
gnitio. Cum enim sine armorum prasidio nulla
Respublica diu incolumis stare possit, decet nobi-
les præcipuè & heroicos adolescentes armorum
usu & peritia excellere, quo patriam & Christi-
anam Rempublicam ab impio milite vindicare,
bonos & innocentes bellica virtute fortiter de-
fendere possint.

est 1022

IN INSIGNEM GE-
NERIS PROSAPIAM NOBI-
lis & præclari Iuuenis D: Henrici à:
G.VNTERODT..

C Lara patrū monumenta tuis insignibus effers,
 Et quod stirpe geris, nobilis arte refers.
 Hinc micat aligerum fuga nobilis ales, & illam
 Fulgor adire vetat, terror adire vetat.
 Sub pede stemma nitet vetus, at noua stella nitorē
 Duplicat, vt radiis fulget amica suis.
 Scilicet hoc præsigne notat genus, atq; decorem
 Huic noua conciliat flore corona nouum.
 Saxonica quoq; fama domus, fulgorq; Tiaræ
 Quæ fidei & dextræ sunt documenta, nitent.
 Nā quod iniqua premit fugatē p̄oris, altius effert,
 Nobilis ex ausis fama nitorq; suis.
 Stemma dat exortus, fulgorem noctua, famam
 Stella, corona manus ausa, Tiara fidem.
 Quæ tibi dum genus & claros fert dextra per ausus,
 Ex genere & factis nobile stemma refers.

Henricus Bolſchenius.

